

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN DENETİM VE MUHASEBE YAPISI

AUDITING OF INDIVIDUAL RETIREMENT SYSTEM AND ACCOUNTING STRUCTURE

Okan YAMAN*
Arş. Gör. Murat EMİR**

Öz

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) çalışma hayatının sonunda ek gelir sağlamaya yönelik, ödenen katkı paylarının her katılımcı adına ayrı hesaplarda takip edildiği, her katılımcının kendi birikimi oranında gelir elde edebileceği, devletin günlük gözetim ve denetiminde, özel şirketlerce yürütülen, gönüllü katılıma dayalı yeni bir emeklilik sistemidir. Bireysel Emeklilik Sistemi ülkemizde uzun bir geçmişe sahip olmamakla beraber, kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı, ekonomiye uzun vadeli kaynak oluşturarak istihdamın artırılmasına ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan alternatif bir yatırım aracı olarak katılımcılara sunulmuştur. Özellikle ülkemiz insanın emeklilik döneminde yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurulduğunda katılımcılar için doğru yatırım adreslerinden biri olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin işleyişi, muhasebe yapısı, denetimi, vergi teşvikleri ve sistemdeki ceza hükümleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Muhasebe yapısı, Denetim, Vergi Teşvikleri

Abstract

Individual Retirement System (IRS), which enables one extra income in the end of one’s working life and in which the contribution margin is fallowed in separate accounts in the name of the participants and each participant get the drawings in the proportion of their savings by the help

* Türkiye Finans Katılım Bankası Kişisel Bankacılık Müşteri İlişkileri Yetkilisi

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

of government's inspection and supervision, is a new type of retirement system based on volunteer participation and is carried out by private companies. Private Pension System together with having a long history in our country is presented to the participants as an alternative way of investment and by supplementing the public social security system and providing long term source to the economy it helps economic development. Regarding the problems that the people in our country face during the retirement process, it is a good way of investment for the participants. In this study; the running process of retirement in Turkey, the accountancy, its auditing, tax incentives and the provisions of criminal in the system be examined.

Key Words: Individual Retirement System, Accounting Structure, Auditing, Tax Incentives.

GİRİŞ

Sosyal güvenlik reformu ve sosyal güvenlikle ilgili yaşanan sorunlar günümüzde pek çok ülkenin gündemini meşgul etmektedir. Her ülkenin ekonomik ve sosyal durumları farklılık göstermekte, bu nedenle her ülke kendi toplumsal yapısına uygun reform ve çözüm arayışları geliştirme çabası içindedir. Gelişmekte olan ülkelerde BES'i ilk olarak 1980 yılında bir Güney Amerika Ülkesi olan Şili uygulamaya koymuş, daha sonra bu ülkeyi 1992 yılında Peru ve 1997 yılında da Meksika izlemiştir (Tuncer, 2003, 19). Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde yaşanan demografik değişimler, yaşam süresinin uzaması gibi etkenler, eski parametreler üzerine kurulmuş sistemlerin aktüeryal dengesini alt üst etmeye başlamış sosyal güvenlik sistemlerinin dengelerinin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu geliştirmekte olan ülkelerde ise dağıtım esaslı sosyal güvenlik sistemleri kamuoyunca bilinen nedenlerle darboğaza girmiştir. Bu sebepler, Türkiye'nin de sosyal güvenlik alanında kapsamlı reformlar yapmasını kaçınılmaz kılmıştır. Kamu sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra bireylerin ve kurumların kamusal sosyal güvenlik sistemini destekleyecek ek bir finansal destek sistemine olan gereksinimleri bireysel emeklilik alanının doğmasına ve gelişmesine ön ayak olmuştur.

BES ve bu sistemde yer alan kurumlar, katılımcıların kendi birikimleri ile gelecekteki yaşamlarını güvence altına almasının yanında, kurumsal

yatırımcı pozisyonları ile ülke ekonomisinin para ve sermaye piyasaları için büyük bir önem arz eden kurumsal yatırımcı eksikliğini gideren bir finansal gücü temsil etmektedirler. BES içinde değerlendirilen fonlar, para ve sermaye piyasalarının güvenilirliği açısından, işlem derinliği getirmektedir. Bundan dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde BES, kamu sosyal güvenlik sistemine önemli bir finansal destek oluştururken; ulusal ekonomiye finansal kaynakların kazandırılmasını sağlayan bir fonksiyon ifade eder.

Çalışmada bireysel emeklilik sisteminin denetimi ve muhasebe yapısı ile ilgili ana unsurlar ayrıntılı bir biçimde anlatılacaktır. Ayrıca bireysel emeklilik sisteminin en önemli unsurlarından biri olan vergi teşvikleri, katkı paylarının vergilendirilmesi, emekli olanların ve emekli olmadan sistemden çıkanların/çıkarılanların gelirlerinin vergilendirilmesi konularına yer verilmiştir.

1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Denetim Yapısı

Bireylerin emeklilik döneminde gelirlerini etkileyecek olan ve sistemde faaliyet gösteren firmaların, bununla birlikte sistemin organizasyon yapısı içerisinde yer alan diğer kurum ve kuruluşların bireysel emeklilik sisteminin denetim mekanizmasının daha iyi işlemesi konusunda ortak faaliyetler içerisinde olduğu bilinmektedir.

BES piyasa risklerini içinde barındırmaktadır. Emeklilik planları ile birlikte yönlendirilen fonların finansal piyasalarda bulunan yatırım enstrümanlarında değerlendirilmesi olası olumsuz durumlar karşısında sistemin yatırımcısı konumunda bulunan katılımcıları piyasa riskleri ile karşı karşıya bırakmakta aynı zamanda risklerin katılımcılar tarafından üstlenilmesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı, katkı payının yönlendirilmesinde söz sahibi olmakta, ancak zarara uğradığında emeklilik dönemi yoksulluğu riskini yönetme şansı kalmamakta, bu riski garanti altına alması söz konusu olmamaktadır. Burada risk yönetimi adeta spekülatif bir riskin yönetimi hatta bir kumar şekline dönüşmektedir. Bu gelişme, vatandaşını yoksullukla karşı karşıya bırakmama yükümlülüğü olan devletin de neticede menfaatini zedeleyeceği için, bu spekülatif durumdan, müdahil sıfatıyla devletin sorumlu ve yetkili

olması doğaldır (Uralcan,2005,160). Bu nedenle özellikle şirketlerin çalışanlarına sağladığı emeklilik planlarında, katkıların düzenli şekilde yapılması ve vaat edilen menfaatlerin verilmesinin sağlanması amacıyla emekli maaşı vaadinde bulunan şirketler, mutemetlik konusundaki kapsamlı yasal düzenlemelere ve devlet denetimine tabi tutulmaktadır (Mitchell,2003,2).

Bireysel emeklilik sistemlerinde de emeklilik şirketleri aynı hassasiyetle denetlenmektedir. Türkiye’de uygulanan bireysel emeklilik sisteminde denetim sisteminin altyapısı hazırlanırken hem AB yasal düzenlemelerine uyumlu hem de gerekli işlevleri gerçekleştirebilecek yapıda olması amaç edinilmiştir.

Genelge, tebliğ ve kararlar dışında, esas olarak, 4632 sayılı Kanun’un altıncı bölümünde bulunan yirminci ve yirmi birinci maddelerde, Bireysel Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik, beşinci bölüm yirmi yedinci madde ile otuz birinci maddelere kadar olan maddelerde denetim hakkındaki hükümlere yer verilmiştir.

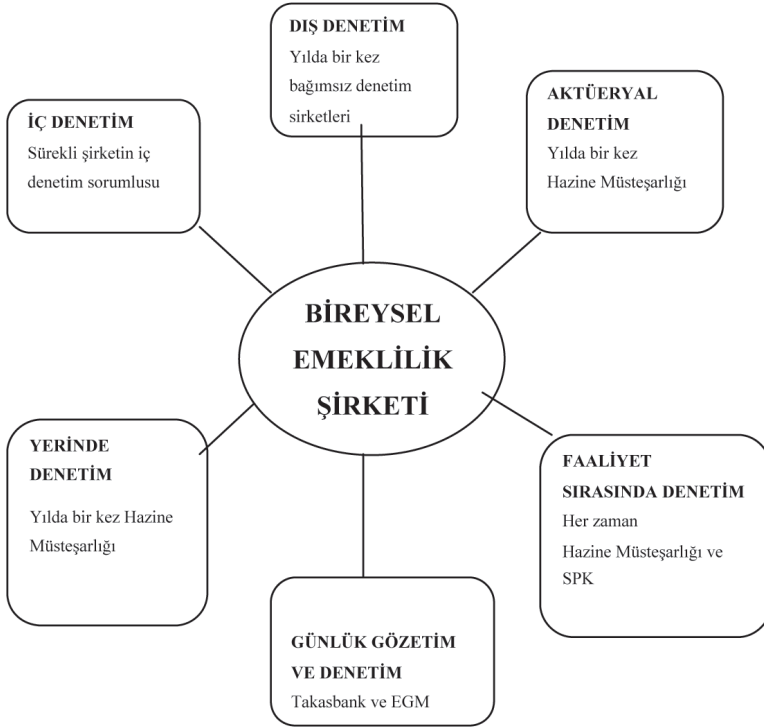
BES’de çok yönlü ve geniş kapsamlı denetim mekanizması bulunmaktadır. Söz konusu mekanizma; Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan denetim, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yapılan denetim, Emeklilik Gözetim Merkezince yapılan günlük gözetim ve denetim, aktüeryal denetim, bağımsız dış denetim, iç kontrol sistemi ve iç denetim olmak üzere çeşitli şekillerde yerine getirilmektedir.

1.1 Faaliyet Sırasında Denetim ve Yerinde Denetim

Hazine Müsteşarlığı, emeklilik şirketlerinin emeklilik ve sigortacılık faaliyetlerini yılda bir defa olağan olarak, gerekli gördüğü hallerde her zaman olağan dışı olarak denetlemektedir. Emeklilik şirketi, Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılacak denetimlerde, defter, kayıt ve belgeleri incelemeye hazır bulundurmamakla ve istenilen her türlü bilgiyi ve belgeyi vermekte yükümlü bulunmaktadır. Ayrıca emeklilik yatırım fonlarının kuruluş aşamasından itibaren; organizasyon yapısı, iç denetim ve bağımsız denetim, muhasebe, belge ve kayıt düzeni, katılımcıların bilgilendirilmesine ilişkin esaslar, yatırım fonu paylarının kayda alınmasına ilişkin esaslar, fon türlerine ve portföy sınırlamalarına ilişkin ilkeler, fon portföyündeki

varlıkların değerlendirilmesine ve saklanmasına ilişkin hususlar, fonların birleştirilmelerine ve devirlerine yönelik esaslar SPK tarafından düzenlenmektedir.

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE GÖZETİM VE DENETİM

Şekil 1: Bireysel Emeklilik Sisteminde Gözetim ve Denetim

1.2. Aktüeryal Denetim

Bireysel emeklilik şirketi, her yılsonu itibariyle bir aktüer tarafından yapılacak emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri ile ilgili aktüeryal denetime tabidir. Bu denetim, şirketin faaliyet gösterdiği tüm branşları kapsar. Bu branşlarla ilgili teknik analizleri içerir.

Bu denetimle ilgili bilgiler ve raporlar şirket içinde kalmaz. Hazırlanan raporlar, şirket genel müdürü veya yardımcısı tarafından imzalı olarak her yılın en geç Mart ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilir. Hazi-

ne Müsteşarlığı, branş bazında yapılacak teknik analizlerin kapsamını ve aktüerya raporunun içeriği ile gönderilme süresini belirlemeye yetkilidir (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik md.28).

1.3. Günlük Gözetim ve Denetim

Bireysel emeklilik sisteminin güvenli ve etkin biçimde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla emeklilik şirketlerinin faaliyetleri Hazine Müsteşarlığının günlük gözetim ve denetimine tabi olmaktadır. Bu kapsamda Hazine Müsteşarlığı, emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük gözetimi, denetimi, katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuyu ve katılımcıları bilgilendirme vb. fonksiyonlar için Emeklilik Gözetim Merkezi'ni (EGM) görevlendirmektedir.

Gözetim ve denetim faaliyetlerinde EGM, katılımcıların emeklilik yatırım fonlarıyla ilgili işlemlerine ilişkin bilgileri SPK'dan ve SPK'nın uygun göreceği saklayıcı kuruluştan temin edebilmektedir. EGM'nin görevini yerine getirebilmesi için emeklilik şirketinin bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda emeklilik şirketleri; katılımcıların bireysel emeklilik sistemine girmesine, katkılarının emeklilik planlarına uygun olarak yatırma yönlendirilmesine, yapılacak kesintilere, katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, aktarımların yapılmasına, sistemden ayrılmalara, bireysel emeklilik aracılık faaliyetlerine ve ilgili diğer işlemlere ilişkin olarak katılımcılar ve Hazine Müsteşarlığı nezdinde şeffaf işlemlerini sağlayacak çağdaş bilgi teknolojisinin alt yapısını oluşturmak zorundadır. Emeklilik şirketi; katılımcı bazında gerçekleştirilen tüm işlemleri gerçek zamanlı olarak ilişkiyel veri tabanı yönetim sistemleriyle takip etmekle, katılımcı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından geriye dönük olarak elektronik sorgulamayı açık tutmakla ve standartlaştırılmış veri tabanı kayıtlarını emeklilik gözetim merkezine gün sonu itibarıyla iletmekle sorumlu bulunmaktadır.

Emeklilik şirketi kullanacağı bilgi teknolojisi sayesinde, elektronik sorgulamaları gerçek zamanlı olarak yanıtlayacak mekanizmayı bünyesinde oluşturmak ve katılımcılara internet ve otomatik sesli yanıtlayıcı teknolojileri kullanılmak suretiyle hizmet vermek zorundadır (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik md.29).

1.4. İç Denetim

Emeklilik şirketinin iç denetimi; mali ve idari hususlarda sağlam bilgi akışını, bilgi bütünlüğünü, bilginin zamanında elde edilmesini sağlamayı, verimliliği artırmayı ve emeklilik şirketi faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunu temin etmeyi amaçlamaktadır. Emeklilik şirketinin iç denetim sistemine ilişkin tüm politika ve prosedürleri yazılı hale getirmesi gerekmektedir. Bu kapsamda emeklilik şirketi faaliyetlerinin mevzuata, şirketin genel strateji ve politikalarına, emeklilik sözleşmesine ve ana sözleşmeye uygun yerine getirilmesini; emeklilik şirketi adına yapılan işlemlerin genel ve özel yetkilere dayalı ve sözleşmelere uygun olarak yapılmasını, katılımcılar ve diğer işlerle ilgili belgelerin düzenlenmesini; emeklilik şirketinin muhasebe, belge ve kayıt düzeninin iyi bir şekilde işlenmesini; usulsüzlüklerden ve hatalardan kaynaklanan risklerin en aza indirilmesi için risklerin tanımlanmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını; kayıtların zamanında ve doğru tutulmasını; emeklilik şirketi çalışanlarının kendi adlarına yaptıkları işlemlerden şirketle çıkar çatışmasına yol açacak nitelikte olanların tespitini; yapılan harcamaların belgeye dayandırılmasını kapsayacak şekilde emeklilik şirketinin iç denetimini oluşturması gerekmektedir.

Belirtilen emeklilik şirketi faaliyetlerinin iç denetim prosedürlerine uygun olarak işleyişi, emeklilik şirketi denetçileri tarafından denetlenmektedir. Bu amaçla emeklilik şirketi mesleki deneyim süresi hariç, emeklilik yatırım fonlarında fon denetçisi olmak için gereken niteliklere sahip en az bir iç denetçi atamaktadır. Fon denetçisi de bu niteliklere sahip olma şartı ile şirketin iç denetçisi olarak görevlendirilebilmektedir. Emeklilik şirketinin iç denetçisi, şirketin mali durumunu zayıflatacak veya olağan dışı sonuçlar doğuracak herhangi bir durumun varlığını tespit etmesi halinde hazırlayacağı denetim raporunu ivedilikle emeklilik şirketinin yönetim kuruluna sunmak ve eş zamanlı olarak bir örneğini Hazine Müsteşarlığına göndermek zorundadır (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik md.31).

1.5. Dış Denetim

Emeklilik şirketinin mali yönden bağımsız dış denetimi, bağımsız denetleme kuruluşları tarafından yılda en az bir kez yapılmaktadır. Ayrıca,

fonların hesap ve işlemleri üçer aylık ve yıllık dönemler itibariyle bağımsız dış denetime tabi olmaktadır (4632 Sayılı Kanun: md.21.).

Emeklilik şirketinin yapacağı bağımsız denetlemenin yazılı bir denetleme sözleşmesine bağlanması ve bu sözleşmenin bir örneğinin denetlenecek emeklilik şirketi tarafından Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir. Söz konusu denetleme sözleşmesinde; emeklilik şirketinin denetlenmesinde görevlendirilecek denetçilerin ve yedeklerinin, yapılacak bağımsız denetlemenin amacının ve kapsamının, bağımsız denetleme kuruluşu tarafından anlaşma kapsamında sunulacak diğer hizmetlerin, tarafların hak ve yükümlülüklerinin ve ücretin belirtilmesi zorunlu unsurlar arasında yer almaktadır.

Emeklilik şirketinin bağımsız dış denetimi; mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe esas ve ilkelerine uygunluk yönünden, defter, kayıt ve belgeler üzerinde yerine getirilmektedir. Denetleme sonucunda düzenlenen yıllık denetleme raporu ve özeti, denetlenen emeklilik şirketinin yönetim kuruluna teslim edilmektedir. Rapor özetleri, ilgili bulunulan yıla ilişkin mali tablo ve raporların görüşüleceği genel kurullarda okunmaktadır. Söz konusu raporlar Hazine Müsteşarlığının gerek gördüğü hallerde ülke genelinde basım ve dağıtımı yapılan günlük ve tirajı en yüksek iki gazete-de yayımlanmaktadır. Birleşme ve devir halinde de denetleme yapılmakta olup, bu durumda yapılan denetleme sonucunda düzenlenen denetleme raporu, bir örneği altı iş günü içinde Hazine Müsteşarlığına gönderilmek üzere denetlenen emeklilik şirketin yönetim veya tasfiye kuruluna teslim edilmektedir. Bağımsız dış denetim şirketi ile sözleşme feshedilmesi durumunda veya denetleme sözleşmesi süre bitiminde yenilenmediği takdirde söz konusu durum emeklilik şirketi ve bağımsız denetçi tarafından en geç on gün içinde Hazine Müsteşarlığına bildirilmektedir (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik md.30).

2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Muhasebe Yapısı

Bireysel Emeklilik Muhasebe Uygulaması'nın (BEMU) amacı, bu sistemde faaliyet gösteren şirketlerin tek tip bilanço ve gelir tablosu hazırlanmasına olanak sağlayarak, muhasebe kayıtlarında ve raporlamada birlik sağlanması, sağlıklı karşılaştırma yapılabilmesi, istatistiksel bilgiler der-

lemeye olanak sağlayacak bir altyapı oluşturulup, mali durumun ve gelişimin birçok açıdan rahatlıkla izlenebilmesinin sağlanabilmesidir (Erol ve Yıldırım, 2003, 401).

Bireysel emeklilik şirketleri, sistemin getirdiği birçok yasal düzenlemenin yanında, ekonomik hayatın gerektirdiği konjonktürel dalgalanmalara ait sınırlara uyum sağlayabilmek amacıyla ölçme ve değerlendirme sistemlerine gereksinim duyar. Kimi zorunlu olan bu sistemlerin kimi de şirketin stratejilerini belirleyebilmesi için hazırlanan isteğe bağlı sistemlerdir. Bireysel emeklilik şirketlerinin, hem yasal düzenlemelerle hem de yurtiçi, yurtdışı çevre sistemleriyle uyum sağlayabilmesi, rekabet stratejilerinde başarılı olabilmesi ve hedeflerine varabilmesi muhasebe işlemleri sonucunda üretilebilen ölçme ve değerlendirme sistemleri ile mümkün olabilmektedir (Uralcan, 2005, 165).

2.1. Genel Muhasebe Prensipleri

Muhasebe yapısı tesis edilirken, kamu-özel her iki kesim tarafından uyulması gereken prensipleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Erol ve Yıldırım, 2003, 405):

- Şirketlerin, zaman sınırı olmaksızın faaliyetlerini sonsuza dek sürdüreceklere varsayımını ifade eden süreklilik prensibi,
- Zaman sınırı olmadığı varsayılan şirket ömrünün, belirli dönemlere bölünerek, her dönem faaliyetlerinin bir diğerinden bağımsız olarak ortaya çıkarılması, belirlenmesi anlamına gelen dönemsellik prensibi,
- Uygulamaya konan ve birbirini izleyen dönemlerde aynı muhasebe politika ve uygulamalarının değiştirilmeden yapılması istikrarını ifade eden tutarlılık prensibi,
- Bilgi amaçlı hazırlanan mali tabloların, açık, seçik, net ve kolay anlaşılır yapıda olmasını ifade eden gerçek ve tam açıklama prensibi,
- Ekonomik kararları etkileyen, yanlış sunumunun önemli olumsuz gelişmelerin olmasına neden olan ya da sunulmasının yanlış yorumlara neden olması söz konusu olan konuların, önemli konu sayılması ve bunların mali tablolarda mutlaka yer almasının esas olduğu önemlilik prensibi,
- Şirketin karşılaşılabileceği zararları düşünerek, yeterli karşılıkları ayırması bilincine ulaşması anlamı taşıyan ihtiyatlılık prensibi,

- Muhasebe işlemlerinin uygulanmasında, bilgilerin depolanması, rapor edilmesi aşamalarında toplumun çıkarlarının gözetilmesi, sosyal amaçlara yer verilmesi, hesaplarla ilgilenenlerin doğru kararlara varabilmesi gibi konuları ifade eden sosyal sorumluluk prensibi,

- Muhasebesel bilgileri kapsayan kayıtların güvenilir olması, gerçek durumu yansıtması, usulüne uygun düzenlenmesi, objektif belgelere dayandırılması anlamını taşıyan objektif belge ve tarafsızlık prensibi,

- Ölçme ve değerlendirme amaçlı tablolarda, karşılaştırmaların sağlıklı olarak yapılabilmesini sağlamak amacıyla, özellikle parayla ölçülebilen iktisadi olayların açıklanmasında, ortak bir ölçü, en makul ortak bir para birimi ile değerlendirme yapmayı ifade eden parayla ölçme prensibi,

- Şirketin tüzel kişiliğini kabul ederek, muhasebe işlemlerinin bu kişilik adına yürütülmesi gerekliliğini ifade eden kişilik prensibi,

- Varlıkların, elde etme maliyeti ile rayiç bedeli arasında hangisinin değeri daha düşük ise o değere göre değerlendirilebileceği, varlıklarla ilgili değişimlerin objektif belgelere dayandırılması ve ona göre değerlendirilmesi gerekliliğini ifade eden maliye prensibi,

- İşlemlerin muhasebeleştirilmesinde, yasal özelliklerinden önce mali yapıları ve şirket için ifade ettikleri değeri göz önünde bulundurulmuş, özün, biçime öncelik kazanması esasına dayanan özün önceliği prensibi.

Bu prensipler uluslar arası ortamlarda da önem taşıyan, Avrupa Birliği direktifleri vb. düzenlemelerde üzerinde önemle durulan prensiplerdir. Yasalar bu prensipleri destekler. Bu prensiplerin işlerlik kazanmadığı ülkelerdeki ekonomik göstergeler önemini yitirmekte, inceleyenlerin zihninde soru işaretleri belirlemektedir. Bu prensipler standardizasyon, şeffaflık, sosyo-ekonomik fayda ve verimlilik açısından önem taşımaktadır.

2.2 Bireysel Emeklilik Muhasebe Uygulaması Hesap Planı

Bireysel emeklilik şirketleri, hesap planının aşağıda sıralanan hesaplarını Hazine Müsteşarlığı'nın izni dışında değiştiremez. Ana hesaplar özetle aşağıdaki gibidir:

<u>Hesap Sınıfı Kodu</u>	<u>Hesap Adı</u>
1	Dönen Varlıklar
2	Duran Varlıklar
3	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
4	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
5	Özkaynaklar
6	Gelir Tablosu Hesapları
7	Boş
8	Boş
9	Nazım Hesaplar

Ana hesapların alt planlarının bireysel emeklilik şirketlerinin gereksinimlerine göre açılmasında serbesti vardır. Ancak, bu serbesti, Hazine Müsteşarlığının istediği tabloların ve bilgilerin elde edilmesini, görülmesini, engellememeli, bu bilgilere istendiği anda ulaşabilme olanağına zarar vermemelidir.

3. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Vergi Teşvikleri

Bireysel emeklilik sisteminde katılımcılar ödedikleri katkı payı tutarlarını gelir vergisi matrahlarından indirerek aynı matraha sahip diğer mükelleflere göre daha az vergi öder. Avantajı kullanan ücretli katılımcıların net maaşları, yılsonunda buldukları vergi dilimine karşılık gelen gelir vergisi oranına bağlı olarak artış gösterir. Beyana tabi geliri olan katılımcıların ise ödeyeceği gelir vergisi tutarı düşer.

3.1. Katkı Paylarının Vergilendirilmesi

3.1.1. Gerçek Kişilerin Katkı Payının Vergilendirilmesi

Katkı payı, genellikle, bireysel sigortalarda, çalışanlar, grup sigortalalarında ise, işverenler tarafından karşılanmaktadır. Teşvik amacıyla, 4697 Sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerden 63. Maddenin 3. Bendi katkı payları ile ilgilidir. 'Sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kaim ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması şartıyla, ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum

ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için hizmet erbabı tarafından ödenen primler ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları;

İndirim konusu yapılacak prim, aidat ve katkıların toplamı, ödendiği ayda elde edilen ücretin %10'unu(bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerde, ödendiği ayda elde edilen ücretin %5'ini) ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamaz. Bakanlar Kurulu bu oranı %20 oranına kadar(bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar) artırmaya ve belirtilen sınırı asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir.'

Yasanın getirdiği uygulamadan anlaşılın, ücretlilerin, kendisi, eşi ve küçük çocukları için, bireysel emeklilik sistemine katkı payı olarak yapacağı ödemelerin, brüt ücretin %10'una kadar olan bölümünü vergi matrahından düşebilecektir. Brüt ücretin %10'una kadar olan bu bölümün yıllık tutarı, asgari ücretin yıllık toplamını aşmayacaktır. Asgari ücretten kasıt, sanayi kesiminde çalışan ve 6 yaşından büyükler için belirlenen asgari ücretin söz konusu olduğu ve 'küçük çocuk' kavramından kastında 18 yaşını doldurmamış ve hizmet erbabı tarafından bakımı zorunlu olanlar ve nafaka verilmek suretiyle bakılanlar anlaşılmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2003, 360).

Hem bireysel emeklilik katkı payı hem de hayat sigortası primi ödeyen kişinin vergi matrahından düşebileceği tutar, bireysel emeklilikte brüt ücretin %10'unu, hayat sigortası poliçelerinde %5'ini ve her ikisi için yapılan kesinti toplamı hiçbir şekilde brüt ücretin %10'unu ve yıllık toplam olarak da, asgari ücretin yıllık tutarını aşamaz.

3.1.2.İşverenlerin Çalışanları İçin Ödediği Katkı Payının Vergilendirilmesi

4697 Sayılı Kanun'un, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 40.maddesine getirdiği değişiklik olarak 9.bendinde yer alan, 'İşverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları (Gerek işverenler gerekse ücretliler tarafından bireysel emeklilik sistemine ödenen ve vergi matrahının tespitinde dikkate alınan katkı paylarının toplamı bu kanunun 63.maddesinin birinci fıkrasının 3.nolu bendinde belirlenen oran ve haddi aşamaz.)' ibaresi, işverenin çalışanlar için ödediği

katkı payında ve her ikisinin birlikte ödediği katkı payları toplamında da, vergiden arındırılan tutarı, brüt ücretin %10'u ve asgari ücretin yıllık tutarı ile sınırlamaktadır.

Uygulamada, hem çalışanın hem de işverenin birlikte ödediği katkı payları ile ilgili işlemler yapılmaktadır. Toplamda, yukarıda değinilen GVK 63/3 ile ilgili oranların dışına çıkılamamaktadır. Her iki tarafın ödediği katkı paylarının toplam tutarı, brüt ücretin %10'unu ve yıllık toplam olarak da asgari ücretin yıllık toplamını aşmamaktadır.

3.2 Emekli Olanların ve Emekli Olmadan Sistemden Çıkarılanların Gelirlerinin Vergilendirilmesi

GVK'nın 22.maddesinde yapılan değişiklik ile bireysel emeklilik sisteminden veya sigorta şirketlerinden birikimli hayat sigortasından elde edilen birikimlerin aşağıda verilen şekilde bir bölümü gelir vergisinden istisna edilmiştir (GVK-3/2003-3 BES).

1. Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlara yapılan ödemelerin %25'i,

2. Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenlere yapılan ödemelerin %10'u gelir vergisinden istisna tutulmuştur.

3. Bireysel emeklilik sistemi ile diğer şahıs sigortalarından vefat, maluliyet ve tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelere de yukarıda belirtilen istisna uygulanacaktır.

4. Ayrıca tek primli yıllık gelir sigortalarına ilişkin ödemelerin tamamı gelir vergisinden istisna edilmiştir.

Bakanlar Kurulu, 24/12/2002 tarih ve 2002/5000 sayılı Kararı ile uygulanacak kesinti oranlarını aşağıdaki şekilde belirlemiştir. Bireysel emeklilik ile diğer sigorta şirketlerince;

1. On yıl süreyle prim, aidat ve katkı payı ödemediği ayrılanlara yapılan ödemelerden %15'i,

2. On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer şahıs sigortalarından on yıl süreyle prim ve aidat ödeyenlere ve vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u,

3. Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerden %5 oranında gelir vergisi kesintisi yapılacaktır. Birikimli şahıs sigortaları kapsamında yapılacak kesinti 07/10/2001 tarihinden itibaren düzenlenen poliçelere ilişkin olarak yapılacak ödemeler açısından geçerlidir.

3.3 Hayat Sigortası Şirketindeki Birikimlerini, Bireysel Emeklilik Sistemine Devretmek İsteyenlerin Vergi Ödemesi

Emeklilik şirketine dönüşen şirketlerde veya emeklilik şirketine asgari %10 payla ortak olmuş hayat branşında faaliyet gösteren ve yeni poliçe akdetme yetkisine sahip şirketlerde birikimli hayat sigortası bulunan sigortalılar, sisteme giriş aidatı ve aktarıma ilişkin masraf kesintilerine tabi tutulmaksızın birikimlerini ve diğer haklarını bireysel emeklilik sistemine aktarabilir.

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun geçici 1.maddesi uyarınca, söz konusu devir işleminin, 07/10/2006 tarihine kadar gerçekleştirilmesi koşuluyla, söz konusu birikimleri bireysel emeklilik sistemine devri, her türlü vergi, resim ve harçtan istisna edilmiş bulunmaktadır.

4. Bireysel Emeklilik Sisteminde Ceza Hükümleri

4632 sayılı, Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun yedinci bölümü ceza hükümleri ile ilgilidir. Bu kapsamdaki cezalar, 'İdari Suç ve Cezalar' ve 'Adli Suç ve Cezalar' diye iki bölümde ele alınmıştır. İdari Suç ve Cezalar bölümü ile ilgili suç ve cezalar 22.maddede verilmiştir. Madde başlıklarını kısaca özetlemek gerekirse; emeklilik sözleşmelerinin düzenlenmesi, katkı paylarının yatırıma yönlendirme, aktarıma yönlendirme, komisyon ve ücretlerin düzenlenmesi, katılımcılara karşı bilgi verme sorumluluğu gibi hükümler yer almaktadır. İlgili idari cezaların uygulanmasından önce ilgili kuruluş veya kişilerin savunmaları alınır. Savunma istendiğine ilişkin yazının tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde savunma verilmemesi halinde savunma hakkından feragat edildiği kabul edilir.

İdarî para cezalarının verilmesini gerektiren fiillerin tekrarı halinde, verilen para cezası iki katı, izleyen tekrarlarda üç katı artırılarak uygulanır. Bu cezaların verildiği tarihten itibaren iki yıl içinde idarî para cezasının verilmesini gerektiren aynı fiil işlenmediği takdirde önceki cezalar tekrarda esas alınmaz.

Bu Kanunun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasında öngörülen suçu işleyenler hakkında kanunî kovuşturmaya geçilmekle birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Müsteşarlığın talebi üzerine valiliklerce bunların işyerleri geçici olarak kapatılır; ilan ve reklamları durdurulur ya da toplanır.

‘Adli Suç ve Cezalar’ ile ilgili suç ve cezalar ise, 23.maddede verilmiştir. Ayrıca, bu bölümün 24.maddesinde ‘Kovuşturma Usulü’ ve 25.maddesinde ise, ‘Genel hükümlerin Saklılığı’ verilmiştir.

SONUÇ

Günümüzde denetlenmeye en çok ihtiyaç duyulan kurumların başında finansal kurumların geldiği gerçeğini göz ardı etmenin sonuçlarını küresel finans krizi ile yaşayarak gördük. Finansal kurumların, sermaye piyasalarında fonlara yön veren şirketlerin vb. daha fazla kazanç elde etme adına yaptığı işlemlerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların sebebini kamusal ve özel denetim eksikliği ile ilişkilendirebiliriz.

Ülkemizde çok da uzun bir geçmişe sahip olmayan bireysel emeklilik sisteminin oluşumunda organize hareket edilmiş; akademisyenler, özel sektör temsilcileri ve kamu görevlilerinin de katılımı ile Dünya’daki örnekleri de göz önüne alınarak sağlıklı bir temel atılmaya çalışılmıştır.

Bireysel emeklilik sistemi kamu kuruluşlarının ve özel sektörün sahip olduğu çoklu denetim yapısına sahip olmakla birlikte günlük denetim ve gözetim yapısına da sahip olması katılımcıların sistemde bulunan birikimlerini izlemesine ve kontrol etmesine imkân vermektedir. Bu imkanların daha da genişletilmesi ve tanıtımı ile yaygınlaşması halinde katılımcıların sisteme duyduğu güven pekişecek ve çok daha fazla katılımcının sisteme dahil olmasını sağlayacaktır.

Son zamanlarda emeklilik gözetim merkezi tarafından yapılan araştırmaların sonucunda sistemin vergi avantajları konusunda katılımcıların

yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları ve vergi teşviklerinden faydalanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu noktada ortaya çıkan tanıtım eksikliğinin giderilmesi, katılımcıların vergi teşviklerinden istifade etmesine ve sistemin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı

Bireysel Emeklilik Sistemi 2010 Gelişim Raporu (2010). [y.y.] : Emeklilik Gözetim Merkezi

Erol, Ahmet ve Yıldırım, A.Ercan (2003). **Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi**. Ankara: Yaklaşım Yayınları.

Gelir Vergisi Kanunu-3/2003- BES

Hazine Müsteşarlığı (08.01.2008). **Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik**. Ankara : Resmi Gazete (26750 sayılı)

<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr>

<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr/tarihce.htm>

<http://www.egm.org.tr/?sid=13>

<http://www.egm.org.tr/?sid=16>

<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/bireysel-emeklilik-sistemi-isleyisi.html>

<http://www.emg.org.tr>

<http://www.spk.gov.tr>

<http://www.tsrbsb.org.tr/sayfa/hakkimizda>

Mitchell, Olivia. S. and Smetters, Kent. (2004). **The Pension Challenge**. Oxford: Oxford University Press.

T.C. Yasalar (07.04.2001). **4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu**. Ankara : Resmi Gazete (24366 sayılı)

Tuncer, Selahattin (2003), “Bireysel Emeklilik Fonları ve Vergi Sorunları”, **Yaklaşım**,132(2003): 19-25.

Uralcan, Şebnem(2005). **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı**, İstanbul: Beta.